

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Дипломна робота магістра

з теми:

**«Формування музично-естетичного смаку учнів
молодшого шкільного віку
у процесі навчання співу»**

Виконала: студентка VI курсу,

Групи ММ1-М19

спеціальності – музичне мистецтво,
(денна форма навчання)

014 Середня освіта (Музичне мистецтво)
(шифр і найменування спеціальності)

Крилова Олександра ...

Науковий керівник – кандидат педагогічних
наук, доцент Совік Т. В.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
доцент Прядко О.М.

Кам'янець-Подільський, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СПІВУ	10
1.1. Розкриття сутності поняття «музично-естетичний смак»...	10
1.2. Виховні можливості пісенного фольклору, значення його змісту та виражальних засобів у розвитку формування музично- естетичного смаку молодших школярів.....	20
1.3. Аналіз шкільних програм з музичного мистецтва та аналіз виховного змісту пісенного матеріалу.....	36
Висновки до першого розділу.....	51
РОЗДІЛ II ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СПІВУ	52
2.1. Критерії та рівні формування музичного смаку школярів на уроках музичного мистецтва.....	52
2.2. Визначення етапів та дослідно-експериментальна перевірка формування музично-естетичного смаку учнів молодшого шкільного віку у процесі навчання співу.....	59
2.3. Аналіз результатів дослідницької роботи.....	78
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	82
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Проблема формування художніх смаків учнів є досить актуальною у наш час, коли мистецька освіта покликана створити всі умови для інтелектуального розвитку особистості, здатної до самоосвіти й самореалізації. Великі освітні, розвивальні й виховні можливості музики створюють усі умови для введення учнів у світ прекрасного, для виховання музичного смаку інтересу до пісенної творчості, потреби бути виконавцем, для розвитку естетичних та художніх смаків.

Сучасні школярі мають самостійно орієнтуватися в світі художньо-мистецьких цінностей, вміти вибирати для виконання справжні мистецькі твори, оригінальні за змістом і формою. Але зрозуміти і оцінити їх зможе лише той учень, який володіє художнім смаком, тобто вмінням сприймати, переживати, оцінювати естетичне значення художніх творів і розвивати власні творчі здібності.

Художній смак характеризується тим, що проявляється у формі безпосередніх оцінок. Гарний художній смак означає здатність отримувати насолоду від справді прекрасного, потребу сприймати і створювати прекрасне в мистецтві. Необхідними передумовами гарного смаку є високорозвинуте естетичне почуття, вміння сприймати гармонію форми і змісту, бачити естетичну цінність творів, суспільних явищ.

Дедалі більшої актуальності набуває проблема естетизації навчально-виховного процесу, яка передбачає включення школяра у навчальну діяльність музично-естетичного змісту, що забезпечує цілісність і пріоритетність естетичного розвитку дитини в умовах школи. Використання в естетичному вихованні учнівської молоді здобутків національної музичної культури сприяє формуванню у дітей прагнення пізнати естетичні вартості українського народу та інших народів світу.

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») передбачає прилучення учнів до музики, образотворчого мистецтва, надбань

народної творчості, здобутків української і зарубіжної культури, а відтак – забезпечення високої художньо-естетичної освіченості й вихованості особистості. Реформування змісту освіти й виховання передбачає оптимальне поєднання класичної спадщини минулого та сучасних досягнень наукової думки, її органічний зв'язок із вітчизняною історією, культурою та педагогічним досвідом.

У Національній державній комплексній програмі естетичного виховання одним із основних завдань навчального процесу визнано формування у молоді високих духовних запитів і музичних смаків шляхом відродження національної культури, збереження її надбань.

Чільне місце в розвитку особистості відводиться естетичному вихованню молодого покоління засобами музичного мистецтва, які формувалися на ґрунті народної пісні. Важливою умовою засвоєння особистістю освітнього досвіду є її участь у музичній діяльності.

Притаманні мистецтву величезні можливості впливу на духовний світ людини, на формування її естетичних якостей, набувають у наші дні особливого значення. Віддаючи перевагу тим або іншим творам мистецтва, слухачі формують і проявляють в опосередкованому вигляді оцінювальне ставлення до дійсності. Головним орієнтиром музичної педагогіки є: ставлення до музичного мистецтва як до естетичного; пошуки шляхів та можливостей формування особистості за допомогою музики, становлення її духовної культури. Музичне виховання як грань естетичного передбачає цілеспрямований розвиток естетичних потреб учнів, їх здатності переживати організовану систему музичних звуків, що виражає думки та почуття людини.

Формування музично-естетичного досвіду є становленням особи в процесі здійснення різних видів музичної діяльності. Пусковим моментом такої діяльності є художній смак. Як мотив, він вказує певний напрям музичної діяльності учнів, а також реалізується в їхніх конкретних музичних перевагах. Музичний смак опирається на музичні знання школярів, які допомагають їм

орієнтуватися у світі музики, здійснюючи інформаційне забезпечення музичної діяльності.

Актуалізація проблеми розвитку музично-естетичного смаку школярів у процесі співацького навчання мотивується необхідністю вирішення суперечностей між новими підходами у визначенні змісту й технологій мистецького навчання підростаючого покоління та недостатнім їх усвідомленням і методичним забезпеченням. Значну роль у з'ясуванні завдань сьогодення в контексті забезпечення сучасних тенденцій у педагогіці відіграє естетичне оцінювання як компонент мистецького навчання. Оцінна діяльність забезпечує такий характер вокально-хорового навчання вихованців, коли опанування творів музичного мистецтва опосередковується критичним осмисленням навчального матеріалу, активізацією власної думки учнів. Зважаючи на той факт, що у співі віддзеркалюються культурні, моральні, етичні й естетичні цінності, співацьке навчання в забезпеченні оцінних дій щодо художніх явищ з метою розвитку музично-естетичних смаків підростаючого покоління. Так, провідні педагоги В. Антонюк, В. Белобородова, Н. Ветлугіна, Н. Гребенюк, Н.Гродзенська, Л. Дмитрієв, Ю. Юцевич та ін. визначали спів як основний засіб розвитку музично-творчих здібностей, уяви, фантазії, інтуїції, музично-естетичних смаків тощо. В. Брикіна, Н. Можайкіна вивчали проблему естетичного ставлення учнів до вокального мистецтва. Суттєвий внесок у розробку теорії та методики навчання співу здійснили В. Антонюк, Л. Василенко, Н. Гребенюк, Д. Євтушенко, І. Колодуб, М. Микиша, В. Морозов, Р. Юссон, Ю. Юцевич та ін. Увага цих науковців зосереджується здебільшого на теоретико-методичних основах підготовки співаків до сценічних виступів та психолого-педагогічних умовах розвитку вокальних навичок. Безперечно, співацьке навчання підростаючого покоління неможливе без розвинених музично-художніх смаків з урахуванням оцінювальних підходів до мистецьких явищ. Проблема формування художніх смаків крізь призму мистецького оцінювання знайшла своє відображення в роботах Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалки,

О. Ростовського, О. Рудницької та ін. Отже, надбання педагогічної науки свідчать про увагу вчених до проблеми ефективного забезпечення співацького навчання школярів. Разом із тим, зауважимо, що проблема розвитку музично-художніх смаків школярів у процесі співацького навчання ще недостатньо досліджена.

Аналіз філософської, історичної, музикознавчої, психолого-педагогічної, фольклористичної літератури з проблеми формування музичного смаку дає можливість стверджувати, що увагу дослідників привертала такі її аспекти: структурні компоненти, особливості формування смаку та специфіка його виявлення в різноманітних формах творчої діяльності.

Праці психологів Л. Гордона, Н. Добриніна, Б. Теплова, Т. Єгорова, С. Рубінштейна узагальнюють категорію художнього смаку в усіх його виявах і на всіх етапах його розвитку, який характеризується позитивним, емоційним ставленням до дійсності, мотиваційною і творчою спрямованістю. Вчені-психологи підкреслюють, що розвинутий художній смак вимагає вільного, творчого ставлення до об'єкта, і водночас він активізує діяльність людини в напрямку, який відповідає її інтересам.

Соціальна і педагогічна значущість проблеми, актуальність та недостатнє висвітлення її в науково-педагогічній літературі зумовило вибір **теми** наукового дослідження – «**Формування музично-естетичного смаку учнів молодшого шкільного віку у процесі навчання співу**».

Об'єкт дослідження – процес формування музично-естетичного смаку школярів у музично-виховній роботі у навчальному закладі середньої освіти.

Предмет дослідження – формування музичного смаку молодших школярів під час навчання співу на уроках музичного мистецтва.

Мета дослідження – дослідити процес формування музичного смаку молодших школярів у процесі навчання співу на уроках музичного мистецтва у навчальному закладі середньої освіти.

Гіпотеза дослідження – ефективність формування інтересу до музичного фольклору зростатиме, якщо на уроках музичного мистецтва та позакласній музично-виховній роботі дотримуватися послідовності етапного його формування (I етап – ознайомлювальний, II – творчий, III – діяльнісний), використовуючи при цьому різноманітні форми, методи і прийоми роботи, новаторство у викладанні.

Завдання дослідження:

- опрацювати філософську, історичну, соціологічну, психолого-педагогічну, музикознавчу, фольклористичну літературу;
- проаналізувати методичні посібники, підручники, програми з музичного мистецтва, збірки педагогічного матеріалу;
- визначити критерії та рівні формування музичного смаку школярів засобами пісні;
- визначити етапи формування музичного смаку учнівської молоді у процесі навчання співу.

Методологічну основу дослідження становлять філософські, соціологічні та психолого-педагогічні дослідження категорії «смаку», його місця в структурі навчальної діяльності, положення естетичного виховання про виховну функцію пісенного мистецтва, роль співу в культуро-творчому процесі суспільства й особистості.

У процесі розв'язання поставлених завдань ми використовували такі **методи**: аналіз філософсько-естетичної, мистецтвознавчої, психолого-педагогічної літератури з проблеми; аналіз чинних програм з музичного мистецтва; синтез, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних і дослідницьких даних; педагогічне спостереження та експеримент; вивчення педагогічного досвіду вчителів музичного мистецтва, аналіз особливостей навчально-виховної роботи у школах; анкетне опитування, індивідуальні та групові бесіди, порівняльний; математичне опрацювання експериментальних даних.

Дослідження проводилося у 3 етапи.

На *першому* етапі (жовтень-грудень 2019 р.) вивчалась філософська, психолого-педагогічна, фольклористична, музично-педагогічна література з проблеми дослідження; проаналізовано стан проведення уроків у ЗОШ №15, 16; вивчено зміст та особливості виховного потенціалу авторських пісень та музичного фольклору; проаналізовано тематичні плани та програми з музичного мистецтва; проаналізовано особливості навчально-виховної роботи у школах; визначено об'єкт, предмет, гіпотезу та методи дослідження.

На *другому* етапі (січень-лютий 2020 рр.) проводився констатувальний експеримент, на основі чого було досліджено ставлення учнів до пісенного мистецтва; виявлено обізнаність учнів творами музичного мистецтва та зацікавленість ним; визначено рівні сформованості музичного інтересу; визначено етапи (формування музичного інтересу; проведено уроки музичного мистецтва. На цьому етапі використовувалися такі методи: бесіда, анкетування, метод творчих завдань, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних і дослідницьких даних; педагогічне спостереження та експеримент; анкетне опитування бесіди.

На *третьому* етапі (вересень-жовтень 2020 р.) здійснено інтерпретацію даних, здобутих у ході дослідно-експериментальної роботи; узагальнено результати дослідження та сформульовано загальні висновки; обґрунтовано послідовність етапного формування музичного смаку школярів у процесі навчання співу. Тут були використані такі методи, як бесіда, анкетне опитування, порівняльний, математичне опрацювання експериментальних даних. На *завершальному етапі* (листопад 2020 р.) здійснювалося літературне оформлення дипломного проекту – оформлення літературних джерел, додатків.

Організація та база дослідження: Для одержання об'єктивних даних, різнобічного вивчення предмета дослідження, експериментом було охоплено 76 учнів (24 – в експериментальному класі і 52 учні контрольних класів). Дослідно-експериментальна робота проводилась протягом 2019-2020 років на базі шкіл №15 міста Кам'янця-Подільського.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалися безпосередньо в процесі педагогічної діяльності автора у Кам'янець-Подільській загальноосвітній школі №15 та №17 та шляхом проведення консультативної роботи з учителями музичного мистецтва.

Основні результати дослідження були оприлюднені на щорічних звітних наукових конференціях студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2018-2020 рр.); на II Регіональній науково-практичній конференції «Гадей Ганицький і Поділля» (до 175-річчя від дня народження українського композитора, скрипаля, диригента, музично-педагогічного і культурного діяча) на тему «Вокально-хоровий внесок Т. Ганицького в культурну спадщину Кам'яниччини». Результати й основні положення проведеного дослідження висвітлені у збірнику наукових праць студентів і магістрантів мистецьких спеціальностей педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, стаття на тему «Особливості формування музично-естетичного смаку учнів молодшого шкільного віку у процесі навчання співу» (2020 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (110 найменувань). Основний зміст роботи викладено на 81 сторінці. Загальний обсяг роботи складає 91 сторінку.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі узагальнених результатів дослідження зроблено висновки:

1. Змістові характеристики компонентів музично-естетичного смаку стали критеріями його сформованості: а) висока обізнаність народною пісенною творчістю, а саме: знання програмового матеріалу, знання творів народного музичного мистецтва та різноманітності його жанрів і виконавців; б) висока зацікавленість творами народного мистецтва, а саме: бажання учнів вивчати фольклорні твори; розуміння змісту музичного фольклору, що проявлялось в емоційності і виразності творів, які вивчались на уроках; в) активна участь учнів у проведенні тематичних заходів (фольклорних свят, ранків, зустрічей з виконавцями народних пісень); бажання брати участь у фольклорних ансамблях різного роду (вокальних, інструментальних), хорових і оркестрових колективах; гра і бажання оволодіти грою на українських народних інструментах. Все це підтверджується наслідками експериментальної роботи.

2. Формування музично-естетичного смаку до пісенної творчості буде ефективнішим і результативнішим якщо навчально-виховну роботу проводити систематично, послідовно, а саме, за такими трьома етапами як: *ознайомлювальний* (на цьому етапі відбувається ознайомлення з вокально-інструментальними творами, а саме: діти знайомляться зі змістом твору, намагаються обґрунтувати його смислове значення, визначають його образний зміст. Цей етап пов'язаний з першими етапами роботи над піснею (вступна бесіда, демонстрація, засвоєння літературного тексту) і слухання музики (вступна бесіда, перше слухання); *творчий* (на цьому етапі основна увага спрямовується на розуміння думок і почуттів, які виникають в процесі сприйняття музичних творів, на трансформацію думок і почуттів у більш глибокі переживання, які поступово перетворюються на певні висновки не лише щодо змісту творів народної музики, а й оточуючого життя); *діяльнісний* (тут основна увага має приділятися виконанню творчих завдань під час

виконавської діяльності, учні виражають своє ставлення до музики, до конкретного твору, розкриваючи зміст музики, створюючи музичний образ, демонструють володіння певними технічними прийомами співу та гри на народних інструментах).

3. Залучення учнів до виконавської діяльності сприятиме формування їх смаку засобами пісенної творчості, що сприятливо позначається на вираженню в учнів активного естетичного сприйняття художніх образів. 1. Пісенна народна творчість – джерело розвитку національного мистецтва. Маючи величезний виховний потенціал, вона здатна довести до свідомості закладені в ній морально-етичні ідеї, формуючи окремі якості, відповідні цінності, певне ставлення до явищ дійсності. Художність і доступність надають народній музиці великого педагогічного значення. Пісенний фольклор – один із ефективних засобів музично-естетичного виховання. Народна музика виконує виховну роль, тому що її засобами передаються моральні, соціальні, філософські позиції.

4. Вивчення пісенного фольклору впливає на формування музично-естетичного смаку дітей. Музичній народній творчості властиві інтонаційні особливості, наспівність, простота мелодії і ритмічної структури, виразність і багатство мелодій, гармонійність, тісний зв'язок поетичного і музичного текстів, емоційність, достовірність, ґрунтовне викладення думок, поетичність, чистота образу, удосконаленість форми, високохудожній та правдивий зміст, багатство історії життя людей, їхніх думок, почуттів, переживань тощо.

5. Основними виражальними засобами музичної народної творчості є: інтонаційна особливість, наспівність, простота мелодії і ритмічної структури, виразність і багатство мелодії, гармонія, тісний зв'язок поетичного та музичного текстів, глибока емоційність, достовірність, ґрунтовний виклад думки, поетичність, чистота образу, довершеність форм, високохудожній правдивий зміст, різножанровість, багатство історії життя людей, їхніх думок, почуттів, переживань. Завдяки цьому фольклор стає художнім відображенням особливого світу людського буття, життєдіяльності і розвитку людських

здібностей. Вивчення музичного фольклору, який має вагомий виховний потенціал навчання, поєднання досвіду з педагогічною наукою спонукає і зобов'язує до пошуку ефективних методів виховання дітей.

Аналіз даних педагогічного експерименту свідчить про зростання показників високого, достатнього, задовільного рівнів сформованості музично-естетичного смаку учнів експериментального класу, і, навпаки, зменшенням учнів низького рівня, що є результатом ефективної роботи з формування цього смаку засобами пісенної народної творчості.

Виконана робота потребує подальшого її вивчення. Особливо глибокого її вивчення вимагають форми і методи організації музичної діяльності учнів як в класній так і в позакласній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. К.: Просвіта. 1996. 79 с.
2. Державна національна Програма «Освіта». Україна ХХІ століття. К.: Райдуга, 1994. 61 с.
3. Авдієвський А.Т., Болгарський А.Г. та ін. Проект програм загальноосвітньої школи та позакласна робота з музики. 1-4 класи., К. 1991. 73 с.
4. Азадовский М.К. История рус. фольклора. Т. I. М., 1958. С. 112.
5. Айзикович А.С., Симегренко О.І. Методика контролю і аналізу нервово-психічного розвитку дітей раннього віку. К.: Рад. шк., 1961. 56 с.
6. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі.: Уч. пособ. для студентів пед. ін-тов. М: Просвещение. 1983. 224 с.
7. Аркас Микола. Історія України-Русі. К.: Вища шк., 1990. 456 с.
8. Архангельский Л.М. Моральные ценности: Сущность и реализация // Современная цивилизация и моральные ценности. М.: Политиздат. 1982. 207 с.
9. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. 2-е изд., Л.: Музыка, 1973. 144 с.
10. Асмус В.Ф. Иммануил Кант. М.: Наука. 1973. С. 73-86
11. Асмус В.Ф. Иммануил Кант. Эстетика. М. 1975. С. 401-435
12. Бисикало С.К., Борщевский Р.М. Украинский фольклор. К.: Вища школа. 1978. 278 с.
13. Бурліна Е.Я. О понятии «музыкальный интерес. // Музыка в соц.обществе. Ленинград., Вып.2. С. 63-73.
14. Верховинець В.М. Весняночка. 5-те вид. К.: Музична Україна. 1989. 242 с.
15. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. К.: Муз. Україна. 1978. 252 с.
16. Виготский Л.С. Развитие интереса в переходном возрасте. Собр. соч. в 6-ти т. Т.4. М.: 1984. С. 6-40.
17. Воробкевич І.І. Шкільний співаник. Львів. 1990. 56 с.

18. Гадалова І.М. Методика викладання музики у початкових класах. К. 1994. 272 с.
19. Гайворонський М. Збірка пісень. - Тернопіль. 1990. 12 с.
20. Гегель Г.Ф. Зстетика. М.: Искусство. Т. I. 1968. 312 с.
21. Герbart И.Ф. Избранные педагог. Сочинения. Т. I. М.: Учпедгиз, 1960. 290 с.
22. Гнатюк В.М. Вибрані статті про народну творчість. Нью-Йорк, 1981. 288 с.
23. Горбенко С.С. Дитяче хорове виховання в Україні. Навчально-методичний посібник. К.: ІЗМН, 1999. 253 с.
24. Гордійчук М.М. М.Д. Леонтович педагог. // В кн. Практичний курс навчання співу у середніх школах України. К.: Муз. Україна, 1969. С. 57.
25. Гордон Л.А. Потребности и интересы. 1979, С. 123-143.
26. Дем'янчук А.Н. Формування музично-естетичних інтересів старшокласників. Автореф. дис. канд. пед. наук, К. 1989. 24 с.
27. Джола Д.М., Щербо А.Б. Теорія і методика естетичного виховання школярів: Навч.-метод, посібн., К.: ІЗМН, 1998. 392 с.
28. Добрьшин Н.Ф. О воспитании интереса. // Пед. Образов. 1986. №6, С. 87-103.
29. Додонов Б.И. Эмоция как ценность. М.: Политиздат 1978.271 с.
30. Егоров Т.Г. Психология. 2-е изд. М.: Воениздат. 1975.263 с.
31. Експериментальна програма для середньої загальноосвітньої школи. Музика. 1-8 класи. / Укл. О.О. Нижник. К.: ІЗМН, 1997. 40 с.
32. Здравомыслов А.Т. Потребности. Интересы. Ценности. Л., 1986. 223 с.
33. Здравомыслов А.Т. Проблема интереса в социологической теории. Л. 1964. 74 с.
34. Иванов В.Г. Основные положения теории интереса в свете проблемы отношений человека.// Уч. Записки. (ЛГУ. Философские науки). 1986. Вьш.№9, С. 64-76.
35. Іваницький А. Українська народна музична творчість. К.: Муз. Україна. 333 с.

36. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца. Книга для учителя. 2-е изд. М.: Просвещение. 1984. 206 с.
37. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного. К.: Рад. шк. 1983. 120 с.
38. Коваль Л.Г. Музично-естетичне виховання підлітків. К.: Знання, 1979. 48 с.
39. Ковальчук С. Груповатий П. Нам пора для України жити. Дрогобич. 1991. 343 с.
40. Коган Л.Н. Всестороннее развитие личности и культура. М.Знание. 1981.63 с.
41. Колесса Ф.М. Розвиток ритмічності в українській народній поезії. Музикознавчі праці. К. 1970. С. 44.
42. Колесса Ф.М. Характеристика української народної музики. Музикознавчі праці. К. 1970. С.357.
43. Колесса Ф.М. Шкільний співаник. Вид.ІІ. К.: Муз Україна. 1993. 224 с.
44. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения. М: Педагогика. 1982. 575 с.
45. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. М.: Наука. 1975. 716 с.
46. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. К.: Знання.963.80 с.
47. Костюк Г.С. Сприймання музики і художня характеристика слухача. К. 1965. С. 92.
48. Кравцов Н.И. Проблемы теории фольклора. // Проблемы фольклора. М.: 1975. № 5 С. 6.
49. Кудрявцева С.П., Томсон Д.Д. Книга для учащихся. / СПК, М.: Просвещение. 1986. 76 с.
50. Курочко Й. Український шкільний пісенник. Варшава, 1970. 132 с.
51. Левитов М.Д. Психология. М: Высшая школа. 1964. 256 с.
52. Леонтьев А.М. Вибрані психологічні твори. В 2-х т. Т.І. М.. Педагогіка, 1983. 318 с.
53. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України. Під ред. Л. Іванової. К.: Муз. Україна, 1989. 134 с.

54. Лисенко М.В. Молодощі. Збірка народних пісень. К.: Муз. Україна.1990. 143 с.
55. Ляшенко І.Ф., Гордійчук М.М. та ін. Українське музикознавство. К.: Наукова думка. 1968. 237 с.
56. Макаренко А.С. Вибрані твори. Т.І. К.: Рад. школа. 1965. С. 89.
57. Машенко Н.М. Слово. Музыка. Образ. К.: Рад. шк., 1982. 96 с.
58. Морозова Н.Г. Учителю о познавательном интересе. М.: Знание 1979. 8 с.
59. Музыкальная энциклопедия. Т.3. М.: Сов. знцикл., 1976. С. 361.
60. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. К.: В-во кн. Є. Череповського, 1994. 126 с.
61. Педагогічна енциклопедія. Гол. Редактор Н.А. Карпов. Т. 2-ий. М.: Рад. енциклопедія. 1965. С. 255.
62. Печенюк М.А., Леонтієв П.П. Буквар сопілкаря. Навч. посібник. В-во: Поділля. Хмельницький. 1997. 130 с.
63. Печенюк М.А., Леонтієв П.П. Дзвінки голоси. Музична хрестоматія. Пісенний матеріал. В-во: АСТОН, Тернопіль. (1-2, 3, 4 класи) 1999-2000.
64. Програма «Музичне мистецтво» / ред. Аристова, Сергієнко. 2015, 62 с.
65. Програми та поурочні методичні розробки для середніх шкіл. Музыка. 1-4 класи. К.: Перун. 1996. 126 с.
66. Психологічний словник. Під ред. В.І. Войтка. К.: Вища школа, 1982. С.73.
67. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі. Тернопіль.: Навчальна книга. 2000. 215 с.
68. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання.: Навч. метод, посібн. К.: ІЗМН, 1997, 248 с.
69. Рубинштейн С.Л. Основы общей психолог. М.:Учпедизд., 1966. 704 с.
70. Рудницька О.П. Вчись шанувати прекрасне. К.: Муз. Україна, 1983. 111 с.
71. Румер М.А. Активизация мышления на уроках музыки. // Музыкальное воспитание в школе. М.: Просвещение, 1972. С. 80-85.
72. Сковорода Г.С. Твори. Т. 2., К.: Дніпро, 1972. 276 с.

73. Силіна Г. Т. Питання формування творчої активності дітей молодшого шкільного віку в педагогічній літературі кінця XIX – початку XX століття. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Херсон, 2001. № 14. С. 39-43.
74. Смоляк О.С. Український дитячий музичний фольклор. Підручник-хрестоматія для викладачів та учнів. Випуск I. Тернопіль: Лілея 1998. 80 с.
75. Сохор А.Н. Социология и музыкальная культура, М. 1975 203 с.
76. Степовий Я.С. Проліски. К.: Музична Україна, 1983. 112 с.
77. Субтельний О. Україна: Історія / Перекл. з англ. Ю.Шевчука. К.: , 1991. 512 с.
78. Сухомлинський В.А. Вибрані тв. Т. 3, К.: Рад. шк., 1977. С. 164.
79. Творче використання народної пісні і музики в процесі музичного виховання школярів. Матеріали міжвузівської конференції, присвяченої першому Всеукраїнському конкурсові бандуристів-студентів педагогічних інститутів України (2-12 листопада 1992 р.), Луцьк, 1992. 105 с.
80. Теплов Б.М. Избр. труды. Т.1. М.: Педагогика. 1985. 253 с.
81. Трипольський В.А. Соціальні інтереси і виховання особистості. К.: Політвидав. 1985.215 с.
82. Українське мистецтво в полікультурному просторі. За ред. О.П. Рудницької, К.: ЕксОб. 2000. 205 с.
83. Ушинський К.Д. Твори. Т.IV. К.: Рад. школа, 1952. С. 225.
84. Ушинський К.Д. Твори. Т.I. К.: Рад. школа, 1952. С. 89.
85. Філософський словник, /за ред. В.І. Шинкарука, К.: Гол. ред. УРЕ, 1973. С. 186.
86. Франко І.Я. Що таке поезія. Твори в 20-ти том. Т. 17. К.: Держполітвидав, 1955. 531 с.
87. Фрейд З. Психология бессознательного. М.:Просвещение,1990. 448 с.
88. Цукерман В.С. Музыка и слушатель. Опыт социологических исследований. М.: Музыка. 1972. 208 с.

89. Чабан С.В. Формування професійно-педагогічного інтересу до музичної народної творчості у майбутніх вчителів початкових класів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. Пед. наук. К., 1995. 24 с.
90. Чурикова-Кушнір О. Д. Виховання вокально-інтонаційної культури молодших школярів у процесі роботи над музичним образом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02. «Теорія та методики навчання музиці. Луганськ, 2002. 20 с.
91. Шацкая В.Н. Музыка в школе. М.: АПН РСФСР, 1963.164 с.
92. Шевченко Т.Г. Твори у 5-ти т. Т. 4-ий. К.: Дніпро: 1978. С. 241.
93. Шип С. М. Функції музики в культурі суспільства та житті людини. // Музична форма від звуку до стилю: навч. посіб. К. : Заповіт, 1988. С. 15-32.
94. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутніх вчителів. УДПУ імені М. Драгоманова, 1996. 172 с.
- 95.Щолокова О. П. Формування художньої культури в процесі професійної підготовки педагога-музиканта / Українське музикознавство. К.: Музична Україна, 1990. Вип. 25. С. 150-155.
- 96.Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов в учащихся. М.: Педагогика. 1988. 203 с.
- 97.Южанин М.А. О некоторых закономерностях формирования художественных оценок // Критика и музыковедение. Л.: Музыка, 1975. С.23-36.
98. Юрко О. О. Вокальне виховання дітей та юнацтва в закладах загальної додаткової освіти / О.О. Юрко. Суми : СумДПУ ім. А.Макаренка, 2005.138 с.
99. Юссон Р. Певческий голос: исслед. основ физ. и акуст. явлений пев.голоса. М.: Музыка., 1974. 261 с.
100. Юцевич Ю. Є. Музыка: словник-довідник. К. : Муз. Україна, 2005. 263 с.

101. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу: [навч.-метод. посіб.] К.: ІЗМН, 1998. 206 с.
102. Юцевич Ю. Про зміст і структуру індивідуальної вокальної підготовки учителя музики до роботи в школі // Музика в школі / Вип. 8. К.: Муз. Україна, 1982. С.33-43.
103. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика розвитку співацького голосу: Навчально-методичний посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу. К.: ІЗМН, 1998. 160с.
104. Юшманов В. И. Вокальная техника и её парадоксы / В. И. Юшманов. СПб. : ДЕАН, 2001. – 128 с.
105. Яворський Е. Особистість митця // Музика. N 5. 1998. С. 18-19.
106. Яворский Б. Статьи, воспоминания. Переписка. Т.І, 2-е изд. М.: Сов. композитор. 1972. 712 с.
107. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. / В. В. Ягупов. К.: Либідь, 2003. 560 с.
108. Якимчук С. І. Музична грамота і хорове сольфеджіо в дитячому хоровому колективі // Мистецтво та освіта. 2004. № 3. С. 21-26.
109. Якобсон П. М. Психология художественного восприятия: Искусство, 1964. 86 с.
110. Якобсон П. М. Чувства, их развитие и воспитание. М.: Знание, 1976. 64 с.